

100

LAT NIEPODLEGŁOŚCI

POLSKI

JÓZEF
PIŁSUDSKI

(1867-1935) wybitny
działacz niepodległościowy

100-lecie otrzymania prawa
wyborczego przez Polki

Azərbaycan - Polşa
əlaqələri tarixindən

Polski legionista w
drużynie "Qarabach"

Jeszcze Polska nie zginęła,
Kiedy my żyjemy.
Co nam obca przemoc wzięła,
Szablą odbierzemy

Marsz, marsz, Dąbrowski,
Z ziemi włoskiej do Polski,
Za twoim przewodem
Złączym się z narodem.

Przejdziem Wisłę, przejdziem
Wartę,
Będziem Polakami,
Dał nam przykład Bonaparte,
Jak zwyciężać mamy.

Marsz, marsz, Dąbrowski...

Jak Czarniecki do Poznania
Po szwedzkim zaborze,
Dla ojczyzny ratowania
Wrócim się przez morze.

Marsz, marsz, Dąbrowski...

Już tam ojciec do swej Basi
Mówi zapłakany-
Słuchaj jeno, pono nasi
Biją w tarabany.

W NUMERZE:

6

Listopad 1918: w 15 dni
do niepodległości

Ноябрь 1918 года: в 15
дней к независимости

12

Józef Piłsudski (1867-1935)
wybitny działacz niepodległościowy

Юзеф Пилсудский
(1867-1935) выдающийся
активист независимости

15

Historia stosunków
azerbejdżańsko-polskich

Azərbaycan-Polşa əlaqələri
tarixindən

22

Ostatni rycerz

Последний рыцарь

30

100-lecie otrzymania prawa
wyborczego przez Polki

К 100-летию получения польскими
женщинами избирательного
права

32

Sejm ustanowił rok 2018
Rokiem Konfederacji
Barskiej

Сейм установил 2018
год Годом Барской
конфедерации

W NUMERZE:

34

10. Rocznicą śmierci "matki dzieci holocaustu" Ireny Sendlerowej

10 Годовщина смерти "матери детей холокоста" Ирены Сендлеровой

38

Zövqün qüdrəti

42

Dziecięca wiara ks. Jana Twardowskiego

Детская вера кс. Яна Твардовского

46

Polski legionista w drużynie „Qarabach”

Польский легионер в команде "Гарабаг"

50

Ludzki los Anastazji Łukszy

Судьба человека Анастасии Лукши

52

Toruniu, dziękujemy i do zobaczenia w Warszawie

Спасибо Торунь и до встречи в Варшаве

58

Historia Polski oczami azerbejdżańskiej Polonii

История Польши глазами азербайджанской Польнии

60

Spotkanie bożonarodzeniowe

Рождественская встреча

61

Konstytucyjny dzień Polski w Baku

День Конституции Польши в Баку

62

Lato w Polsce 2018

Лето в Польше 2018

Drodzy Czytelnicy “Azerbejdzańskiej Polonii”

Rok 2018 jest rokiem historycznym dla narodu polskiego. W tym roku świętujemy setną rocznicę odrodzenia państwa polskiego. Po długich 123 latach od trzeciego rozbioru Rzeczypospolitej, odzyskanie niepodległości było dla wszystkich Polaków najbardziej wyczekiwany zdarzeniem, a dzień 11 listopada 1918 – wielkim dniem. Nieco wcześniej, w tym samym, 1918 roku, 28 maja powstała pierwsza na Wschodzie republika – Demokratyczna Republika Azerbejdżanu. Niezwykle symbolicznym jest fakt, że przywódcy dwóch niepodległych państw, marszałek Józef Piłsudski i Mamied Emin Rasułzade, znali się, korespondowali i współpracowali, a w konsekwencji zostali nawet krewnymi. Jednocześnie z odrodzeniem Rzeczypospolitej Polki, jako jedne z pierwszych kobiet w Europie, uzyskały prawa wyborcze, co zostało ostatecznie zatwierdzone „Dekretem o ordynacji wyborczej do Sejmu Ustawodawczego”, podpisanym przez marszałka Piłsudskiego 28 listopada 1918 roku.

W trzecim numerze czasopisma opowiadamy o historii relacji łączących Polskę i Azerbejdżan, o wspaniałych wydarzeniach i wybitnych ludziach, którzy tworzyli historię. Na rok 2018 przypada 250. rocznica zawiązania konfederacji Barskiej – pierwszego wielkiego polskiego powstania narodowego. I jeszcze jedna data – 200. rocznica śmierci Tadeusza Kościuszki, wielkiego bojownika w walkach o niepodległość nie tylko rodzimej Polski, ale także Ameryki. Jubileusz ten został objęty patronatem przez Konferencję Generalną UNESCO, a Sejm Rzeczypospolitej Polskiej ogłosił rok 2017 Rokiem Tadeusza Kościuszki. Zainteresowany czytelnik znajdzie także w naszym czasopiśmie informacje o aktualnych wydarzeniach, w których uczestniczy polska diaspora.

Wydanie czasopisma nie byłoby możliwe bez ciągłego wsparcia i troski Senatu Rzeczypospolitej Polskiej.

*Z wyrazami szacunku
Redakcja Czasopisma*

Дорогие читатели “Азербайджанской Полонии”

2018 год является историческим для польского народа. В этом году мы празднуем 100 летний юбилей возрождения польского государства. После долгих 123 лет, прошедших с момента третьего раздела Речи Посполитой, обретение независимости для всех поляков стало самым долгожданым событием, а день 11 ноября 1918 года великим днём. Немногом ранее в том же 1918 году 28 мая была провозглашена первая на Востоке республика – Азербайджанская Демократическая Республика. Для нас весьма символично, что главы двух независимых государств маршал Юзеф Пилсудский и Мамед Эмин Расулзаде, хорошо знали друг друга, вели переписку и сотрудничали, а впоследствии стали даже родственниками. Вместе с возрождением Речи Посполитой, польки, одними из первых в Европе, получили избирательные права, которые окончательно ввел “Декрет об избирательном законе в Законодательный сейм”, подписанный маршалом Пилсудским 28 ноября 1918 года.

В третьем издании журнала мы рассказываем об истории отношений между Польшей и Азербайджаном, о выдающихся событиях и заслуженных людях, которые творили историю. На 2018 год приходится 250-я годовщина образования Барской конфедерации - первого великого польского национального восстания. Еще одна дата - 200-я годовщина смерти Тадеуша Костюшко, великого борца за независимость не только родной Польши, но и Америки. Этот юбилей взяла под свой патронаж Генеральная Конференция ЮНЕСКО, а Сейм Речи Посполитой объявил 2017 г. Годом Тадеуша Костюшко. На страницах нашего журнала заинтересованный читатель найдет также материалы о современных событиях, в которых участвует польская диаспора.

Издание журнала было бы невозможным без постоянной заботы и поддержки Сената Республики Польша.

*С уважением,
редакция журнала*

LISTOPAD

1918

W 15 DNI DO
NIEPODLEGŁOŚCI

Klęska wszystkich zaborców w I wojnie światowej stworzyła szansę na wskrzeszenie Polski. Jednak przeszkody na drodze do niepodległości były tak liczne, jak bagnety niemieckich wojsk okupacyjnych...

Ustawą z 23 kwietnia 1937 roku, dzień 11 listopada został ustanowiony świętem państwowym. Symbolicznie uznano, że to właśnie 11 listopada 1918 roku Polska odzyskała niepodległość po 123 latach zaborów. W rzeczywistości jednak proces ten był złożony, a jednoznaczne wskazanie momentu, w którym nasz kraj odzyskał wolność jest bardzo trudne.

Klęska wszystkich zaborców w I wojnie światowej stworzyła szansę na wskrzeszenie Polski

Kluczowe znaczenie miały jednak na pewno pierwsze dwa tygodnie listopada 1918 roku. Stanisław Cat-Mackiewicz pisał w swojej „Historii Polski”:

„Znaczenie polityczne Polski jest funkcją stosunków rosyjsko-niemieckich. Z chwilą, kiedy te stosunki są złe, znaczenie Polski urasta, Polska odzyskuje polityczną samodzielność. Kiedy stosunki rosyjsko-niemieckie poprawiają się, samodzielność polityki polskiej pada. W chwili niemiecko-rosyjskiej politycznej jedności działania – niepodległość Polski zamiera”.

Koniec października 1918 roku przyniósł Polakom niezwykle korzystną sytuację polityczną. W Wiedniu monarchia habsburska dożywała swoich ostatnich godzin. Już dawno w gruzy rozsypała się carska Rosja, a Niemcy stopniowo ogarniała pożoga rewolucji. Polska niepodległość była na wyciągnięcie ręki.

31 października 1918 roku

I wojna światowa wciąż trwała, ale jej rezultat był już przesądzony. Państwa centralne, wśród których dominującą rolę odgrywały Niemcy i Austro-Węgry, musiały przyjąć do wiadomości, że przegrały. Wojska niemieckie na froncie zachodnim nie zostały rozgromione – ale nie były też w stanie stawić dalej skutecznego oporu koalicji amerykańsko-brytyjsko-francuskiej. Przede wszystkim dlatego, że oba kraje były już skrajnie wyczerpane wewnętrznie. Na wschodzie, w pokonanej przez Niemców Rosji, wrzała rewolucja bolszewicka. W Berlinie i Wiedniu rewolucji obawiano się jak zarazy.

31 października 1918 roku Węgry ogłosiły deklarację niepodległości, wyrażając chęć oderwania się od Austrii. Na czele rządu w Budapeszcie stanął arystokrata Mihály Karolyi, a czołowy zwolennik współpracy austriacko-węgierskiej, hrabia István Tisza został zamordowany przez zrewoltowanych żołnierzy. Państwo austro-węgierskie rozpadło się jak domek z kart. Od trzech dni w Krakowie funkcjonowała już Polska Komisja Likwidacyjna, której celem było oderwanie ziem zaboru austriackiego od monarchii habsburskiej i przyłączenie jej do przyszłego niepodległego państwa polskiego. Już tego samego dnia roku Tarnów stał się prawdopodobnie pierwszym polskim miastem, w którym rozbrojono wszystkich żołnierzy zaborczej armii. Królewski Kraków spóźnił się tylko kilka godzin. 31 października polskie flagi zawisły na ulicach dawnej stolicy. Tak pisał o tym świadek wydarzeń, Kazimierz Bąkowski:

„Polska jest naprawdę. Kraków jest polski. Żołnierze, policjanci chodzą już z polskimi orłami i kokardami. O 9 rano przybyła generalicja [austriacka] do Pałacu Wielopolskich ułożyć się z Komitetem [PKL]; gdy zażądano wydania magazynów etc. [generałowie] zaczęli oponować i nie chcieli podpisać protokołu... Hr. Skarбек oświadczył im, że nie wyjdą, jeżeli nie podpiszą; zaczęli początkowo grozić, ale pokazano im sprowadzoną kompanię wojska 57 pułku z orłami polskimi, więc zmiękli”.

Поражение всех захватчиков в I мировой войне создало возможность возродить Польшу. Однако препятствия на пути к независимости были такими же многочисленными, как и штыки немецких оккупационных войск...

Законом от 23 апреля 1937 г., день 11 ноября, был учрежден в качестве государственного праздника. Символически определено, что именно 11 ноября 1918 года после 123 лет разделов Польша восстановила свою независимость. Однако в действительности этот процесс был сложным, и однозначно указать момент, когда наша страна вернула себе свободу, очень трудно.

Конечно, первые две недели ноября 1918 г. были ключевыми. Станислав Кат-Мацкевич писал в своей “Истории Польши”: “Политическое значение Польши есть функция российско-германских отношений. Как только отношения ухудшаются, значение Польши возрастает, Польша восстанавливает свою политическую самостоятельность. Когда российско-германские отношения улучшаются, самостоятельность польской политики падает. В момент германо-российского единства польская независимость замирает”.

Конец октября 1918 г. принес полякам чрезвычайно благоприятную политическую ситуацию. В Вене Габсбургская монархия доживала свои последние часы. Царская Россия уже давно распалась, а Германию постепенно охватывал пожар революции. Независимость Польши была на расстоянии вытянутой руки.

31 октября 1918 года

Первая мировая война всё продолжалась, но ее результат уже был предрешен. Центральные государства, среди которых Германия и Австро-Венгрия играли доминирующую роль, должны были признать, что проиграли. Немецкие войска на западном фронте не были разгромлены, но они также не могли оказать эффективного сопротивления американско-британско-французской коалиции. Прежде всего, потому, что обе страны уже исчерпали свои внутренние ресурсы. На востоке в побежденной немцами России кипела большевистская революция. В Берлине и Вене революции боялись как чумы.

31 октября 1918 г. провозгласила независимость Венгрия, выразившая свое желание отделиться от Австрии. Во главе правительства в Будапеште встал аристократ Михал Кароль, а главный сторонник австро-венгерского сотрудничества граф Иштван Тиса был убит восставшими солдатами. Австро-венгерское государство развалилось, как карточный домик. В Кракове уже в течение трех дней работала Польская ликвидационная Комиссия, целью которой было отделить территории австрийской Габсбургской монархии и присоединить их к будущему независимому польскому государству. Уже в тот день год Тарнув стал вероятно первым польским городом, в котором разоружили всех солдат армии захватчиков. Королевский Краков только на несколько часов позже. 31 октября на улицах древней столицы уже висели польские флаги. Вот как об этом писал очевидец событий, Казимеж Бонковски:

“Польша действительно есть. Краков польский. Солдаты, полицейские идут уже с польскими орлами и кокардами. В 9 часов утра австрийский генералитет прибыл во Дворец Великопольский для переговоров с Комитетом (PKL); когда потребовали сдать склады и др. австрийские генералы начали спорить и не хотели подписывать протокол ... Гн Скарбек сказал, что они не уйдут, если не подпишут; те начали сначала угрожать, но им показали армейскую компанию 57-го полка с польскими орлами, и тогда они смягчились”.

Краков уже был польским. В тот же день, 31 октября 1918г., в Магдебурге состоялась встреча Юзефа Пилсудского и немецкого графа Гарри Кесслера. Бывший Комендант Польских Легионов с июля 1917 г. был заключен немцами

Kraków był już więc polski. Tego samego dnia, 31 października 1918 roku, doszło w Magdeburgu do spotkania pomiędzy Józefem Piłsudskim a niemieckim hrabią Harrym Kesslerem. Były Komendant Legionów Polskich, od lipca 1917 był więziony przez Niemców, którzy zarzucali mu nielojalność i sprzyjanie krajom Ententy. Tak rzeczywiście było. Piłsudski początkowo współpracował z państwami centralnymi, ponieważ to one jako jedyne były zainteresowane budową polskich formacji wojskowych. Gdy sytuacja wojskowa i polityczna Berlina i Wiednia zaczęła się pogarszać, Piłsudski odstąpił od współpracy. W końcu października 1918 roku władze w Berlinie chciały wiedzieć, czy Piłsudski był gotów do współpracy – chodziło o wymuszenie od niego jakiejś formy deklaracji lojalności wobec cesarza Niemiec. Piłsudski okazał się wytrawnym politycznym graczem: odmówił jakichkolwiek deklaracji pisemnych, natomiast stwierdził, że „obecna generacja Polaków nie pójdzie na wojnę o Poznańskie czy Prusy Zachodnie”. Zaznaczył także, że pomimo korzeni socjalistycznych, jest bardzo daleki od bolszewizmu. Niemcy odetchnęli z ulgą. Potrzebny był na wschodzie człowiek taki jak Piłsudski. Taki, który powstrzyma falę rewolucyjną, opanuje gorące polskie głowy i nie będzie próbował toczyć żadnych walk z Niemcami.

Potrzebny był na wschodzie człowiek taki jak Piłsudski

W politycznej Warszawie 31 października upłynął na próbach ustabilizowania sytuacji. Od tygodnia funkcjonował rząd Józefa Świeżyńskiego, podlegający Radzie Regencyjnej. Premier czuł, że sytuacja zmienia się z dnia na dzień i że może on odegrać poważną rolę w historii. Ponieważ jego rząd opierał się głównie na działaczach prawicy (Narodowej Demokracji), to jego celem było porozumienie się z lewicą oraz ruchem ludowym. Tylko takie porozumienie mogłoby przynieść uznanie władzy samego Świeżyńskiego i odegranie przez niego roli odnowiciela Polski. Niestety, Świeżyński był politykiem nieznanym, mało charyzmatycznym i – jak się miało okazać – zupełnie nieudolnym.

Natomiast wieczorem 31 października 1918 roku na ulicach Lwowa dawało się odczuć napięcie. W stolicy austriackiej Galicji pojawiło się w poprzednich dniach wielu żołnierzy ukraińskich służących w armii austriackiej, z coraz większą śmiałością demonstrowali oni, że Lwów jest miastem należącym do historycznej Ukrainy. Tymczasem Polacy starali się bagatelizować te wydarzenia. Wysłannicy Rady Regencyjnej lekceważyli posunięcia ukraińskie. Jedynie płk Władysław Sikorski meldował do Warszawy o działaniach „wskazujących na poważne przygotowania ze strony ukraińskiej”. Poważne przygotowania rzeczywiście miały miejsce. 1 listopada 1918 roku Lwów obudził się jako miasto opanowane prawie w całości przez żołnierzy ukraińskich. Polacy stawili im mężny opór.

Jak widać, 31 października 1918 roku był tym momentem w historii, o którym można powiedzieć: „za pięć dwunasta”. Aktorzy byli już w większości na scenie, a jeżeli za kulisami, to już ucharakteryzowani i gotowi do odegrania swoich ról. Bohaterów w tym dramacie było naprawdę wielu. Spróbujmy przedstawić najważniejszych.

W Galicji

W Krakowie od 28 października 1918 roku funkcjonowała Polska Komisja Likwidacyjna (PKL). Już sama nazwa nie pozostawiała złudzeń, co do jej zamiarów. Chodziło o zlikwidowanie panowania austriackiego w Galicji i zainstalowanie na jego miejscu administracji polskiej. Wśród czołowych postaci PKL nie brakowało postaci naprawdę wybitnych, tym bardziej, że stanowiła ona owoc ponadpartyjnego porozumienia. Wśród jej członków można było znaleźć Wincentego Witosa, szefa Polskiego Stronnictwa Ludowego–„Piast”, niekwestionowanego lidera polskiego ruchu

w torym, jego obwiniali w lojalności i sympatii k странам Антанты. Так действительно и было. Пилсудский сначала сотрудничал с центральными государствами, потому что они были единственными заинтересованными в создании polskich военных формирований. Но когда военное и политическое положение Берлина и Вены стало ухудшаться, Пилсудский отказался от этого сотрудничества. В конце октября 1918 г. власти в Берлине хотели знать готов ли Пилсудский к сотрудничеству - проявить определенную форму лояльности к германскому императору. Пилсудский оказался виртуозным политическим игроком: отказываясь от каких-либо письменных подтверждений, заявил, что “нынешнее поколение поляков не будет воевать с Познанью и Западной Пруссией”. Он также подчеркнул, что, несмотря на социалистические корни, далек от большевизма. Немцы вздохнули с облегчением. На востоке им был нужен такой человек как Пилсудский. Такой, который остановит революционную волну, будет контролировать горячие польские головы, и больше не будет пытаться воевать с Германией.

В политической Варшаве 31 октября, попытался стабилизировать ситуацию Юзеф Свежинский. В течение недели функционировало правительство Свежинского, подчиняющееся Регентскому Совету. Премьер-министр чувствовал, что ситуация меняется день ото дня, и что он может сыграть серьезную роль в истории. Поскольку его правительство базировалось в основном на правозащитных активистах (национальной демократии), его целью было общение с левым и народным движением. Только такое соглашение могло принести признание авторитету самого Свежинского и его роли польского реставратора. К сожалению, Свежинский был неизвестным, не очень харизматичным политиком и как оказалось совершенно неумелым. Вечером 31 октября 1918 г. на улицах Львова ощущалось напряжение. Несколькими днями раньше в австрийской столице Галиции появилось много украинских солдат, служивших в австрийской армии, которые с нарастающей смелостью демонстрировали, что Львов - город, принадлежащий исторической Украине. Между тем поляки пытались преуменьшить эти события. Посланные Регентского Совета игнорировали украинские передвижения. Только полковник Владислав Сикорский сообщал в Варшаву о действиях “указывающих на серьезную подготовку с украинской стороны”. Серьезные приготовления действительно имели место. Утром 1 ноября 1918 г. Львов проснулся как город почти полностью занятый украинскими солдатами. Поляки оказывали им смелое сопротивление. 31 октября 1918 г. - момент истории, о котором можно сказать - “без пяти двенадцать”. Актеры были в основном на сцене, а те, что за кулисами были известны и готовы играть свои роли. Героев в этой драме было действительно много. Попробуем представить самых важных из них.

В Галиции

В Кракове с 28 октября 1918 г. действовала Польская ликвидационная комиссия (PKL). Само название не оставляло иллюзий относительно её намерений. Речь шла об упразднении австрийского влияния в Галиции и установлении на его месте польской администрации. Среди ведущих фигур PKL были действительно выдающиеся личности, тем более, что она была плодом межпартийного соглашения. Среди ее членов находились Витос Винцент, глава польской Народной партии “Piast”, беспорный лидер польского крестьянского движения; были также социалистические представители (Польская социал-демократическая партия Галиции и Тешинской Силезии - PPSD), Игнаций Дашиньский и Енджей Морачевский. В PKL вошли также представители национальных демократов, но они были явно менее влиятельны. Совсем не было известных краковских консерваторов, которые таким образом заплатили за долгие

ludowego; byli także reprezentanci socjalistów (Polska Partia Socjalno-Demokratyczna Galicji i Śląska Cieszyńskiego - PPSD) Ignacy Daszyński oraz Jędrzej Moraczewski. W skład PKL weszli także reprezentanci endecji, byli oni jednak wyraźnie mniej wpływowi. Zupełnie nie było natomiast słynnych krakowskich konserwatywistów, którzy w ten sposób zapłacili cenę za długie lata współpracy z dworem w Wiedniu.

Polska Komisja Likwidacyjna stanowiła ważną nowość w polskiej rzeczywistości. Nie wywodziła swojej władzy z nadania monarchy, co do tej pory było regułą na ziemiach polskich. Jeden z galicyjskich działaczy samorządowych Jan Hupka, tak pisał na gorąco o działalności PKL:

„Komisja Likwidacyjna krakowska, która jure caduco przywłaszczyła sobie władzę w Galicji, jest właściwie komisją dezorganizacyjną. Komisarzem ludowym wojny, jest malarz Tetmajer. Komisarzem spraw wewnętrznych – Lasocki, który mianuje na wszystkie powiaty komisarzy ludowych. W niektórych powiatach zamianował komisarzami ludowymi chłopów. Prócz tego upoważnia do tworzenia po powiatach sowietów do kontrolowania komisarzy”.

Jak widać – dość powszechnie mylono wówczas socjalistów z komunistami. Jakkolwiek próba oddania władzy w ręce przedstawicieli innej grupy niż arystokracja była przyjmowana jako działanie bolszewickie. Inna sprawa, że na terenach polskich pojawiły się próby działań bardzo radykalnych. Wychodziły one z inicjatywy chłopów, którzy musieli znosić niesławną „galicyjską biedę”. Dlatego też na ogromnym wiecu zorganizowanym w okolicy Tarnobrzega 6 listopada 1918 roku, ks. Eugeniusz Okoń oraz komunista Tomasz Dąbał proklamowali wspólnie powstanie tzw. Republiki Tarnobrzesckiej. Cytowany wcześniej Hupka tak charakteryzował program radykałów:

„Obiecuję chłopom konfiskatę gruntów i lasów pańskich i księży i podział za darmo między chłopów. Obiecuję, że proboszczowie będą wybierani przez parafian przez powszechne głosowania na lat sześć. Tak samo biskupi (...) Broni jednak Żydów. Wzywa by ich nie rabować. Bo z Żydami musi biedny naród trzymać, jeżeli chce opanować rządy w Polsce. Wrogiem chłopu to panowie i księża. Wzywa też Okoń chłopów, by oparli się poborowi do wojska. Bo byłoby to pańskie wojsko. Chłopu trzeba milicji ludowej”.

Twórcom Republiki Tarnobrzesckiej nie udało się jednak zyskać poparcia ze strony Polskiej Komisji Likwidacyjnej. Okazali się zbyt „bolszewiczcy” i cała idea dość szybko upadła. Tymczasem PKL miał przed sobą całą masę problemów. Oprócz rozbijania wojsk austriackich i uśmierzenia bardzo poważnych niepokojów społecznych, krakowski ośrodek władzy musiał ustosunkować się do konfliktu polsko-ukraińskiego, który wybuchł z całą mocą na początku listopada 1918 roku. Podstawowy problem polegał jednak na tym, że choć formalnie PKL uzurpowała sobie władzę nad całą Galicją, to nie sięgała

laty współpracy z dworem w Wiedniu.

Польская ликвидационная комиссия была важным новшеством в польской действительности. Она не выводила свою власть от монархии, что еще было правилом на польских землях. Один из активистов галицийского местного самоуправления Ян Хупка написал о деятельности PKL: “Краковская ликвидационная комиссия, которая jure caduco присвоила власть в Галиции, на самом деле является дезорганизующим комитетом. Народным комиссаром войны является художник Тетмайер. Комиссаром внутренних дел - Лясоцки, который назначает во все районы народных комиссаров. В некоторых воеводствах назначает комиссарами крестьян. Кроме того, он создает советы для контроля над комиссарами”.

Как видно, социалистов часто путали с коммунистами. Любая попытка дать власть представителям иной, чем аристократия группы воспринималась как большевистская деятельность. Другое дело, что на польских территориях появились попытки чрезмерно радикальных действий. Они происходили от крестьян, которым приходилось терпеть печально известную “галицийскую нищету”. Поэтому также на большой территории в районе Тарнобжега 6 ноября 1918 г. ксендз. Евгениуш Окoнь и коммунист Томаш Донбал на огромном митинге прокламировали совместное восстание и Республику Тарнобжег. Цитированный выше Хупка, так охарактеризовал программу радикалов: “Крестьянам обещаю конфискацию земель и лесов панских и церковных, и их бесплатное разделение

между крестьянами. Обещаю, что священники будут избираться на шесть лет путем народного голосования. Так же и епископы (...) Однако, программа защищает евреев. Призывает их не грабить. Потому что бедный народ должен держаться за евреев, если хочет совладать с правительством Польши. Враги крестьянина это пань и священники. Окoнь также призывал крестьян не служить в армии. Потому что это была бы панская армия. Крестьянам нужна крестьянская милиция.”

Создателям Республики Тарнобжег не удалось, однако, получить поддержку со стороны Польской Ликвидационной Комиссии. Они оказались “слишком большевиками”, и вся идея довольно быстро отпала. Между тем у PKL было много проблем. Кроме разоружения австрийских войск и умирения серьезных социальных волнений, краковскому центру власти пришлось реагировать на польско-украинский конфликт, который с новой силой разразился в начале ноября 1918 г. Основная проблема, заключалась, однако, в том, что хотя PKL формально узурпировала власть над всей Галицией, но не достигала она на восток дальше Пшемисля. В связи с этим районы Восточной Галиции и Львов, были объектом соперничества поляков и украинцев. Драма польского населения Львова, героически боровшегося с украинцами,

ona dalej na wschód niż do Przemyśla. W związku z tym obszary Galicji Wschodniej, łącznie ze Lwowem, były obiektem rywalizacji Polaków i Ukraińców. Dramat polskiej ludności Lwowa toczącej heroiczne boje z Ukraińcami znajdował się jednak w tle rywalizacji o to kto sformuje powszechnie uznawany ośrodek władzy w Warszawie.

Na drugim krańcu Galicji, na Śląsku Cieszyńskim, tlił się zażalek innego poważnego sporu terytorialnego. Już 19 października 1918 r. w Cieszynie powołano Radę Narodową Księstwa Cieszyńskiego (RNKC). Zdobyła ona nie tylko poparcie polskich mieszkańców Śląska Cieszyńskiego, ale także uznanie przez PKL oraz Radę Regencyjną jako polski ośrodek władzy na tym terenie. 30 października 1918 r. RNKC wydała manifest obwieszczający przynależność Śląska Cieszyńskiego do Polski, w myśl którego wyznaczenie granicy miało odbyć się na mocy porozumienia przedstawicieli Polski i Czech. W nocy z 31 października na 1 listopada 1918 r. polscy oficerowie i żołnierze służący w armii austriackiej dokonali swoistego zamachu stanu, dzięki czemu Cieszyn, przynajmniej na razie, również był polski.

W „KONGRESÓWCE”

Tymczasem na początku listopada 1918 r. Warszawa wciąż była w rękach

niemieckich. Ważną rolę odgrywał generalny gubernator Hans von Beseler, ale głową administracji pozostawała Rada Regencyjna, od roku urzędująca w stolicy Królestwa Polskiego. W jej skład wchodził arcybiskup Aleksander Kakowski oraz arystokraci: Józef Ostrowski i Zdzisław Lubomirski. Radzie podlegała cała administracja na okupowanych terenach Królestwa Polskiego, ona też powoływała rząd, na którego czele od 23 października 1918 roku stał Józef Świeżyński. W końcu – co ogromnie istotne – Radzie Regencyjnej podlegała też Polska Siła Zbrojna (niem. Polnische Wehrmacht), czyli koncesjonowane wojsko polskie. Istnienie PSZ wzmacniało znaczenie rządu w Warszawie, ponieważ poza tym nie było na terenach polskich innych regularnych oddziałów wojskowych. Nie brakowało natomiast uzbrojonych wojsk austriackich i niemieckich. Znaczenie Rady Regencyjnej osłabiał jej konserwatyzm oraz współpraca z Niemcami. Była ona ogromnie niepopularna i nie potrafiła skłonić do współpracy poważnych polityków cieszącym się szerszym poparciem społecznym.

Członkowie Rady Regencyjnej

Rząd Józefa Świeżyńskiego był bardzo charakterystycznym przykładem niemocy na jaką cierpiała Rada Regencyjna. W jego skład weszli przede wszystkim reprezentanci Narodowej Demokracji, a więc politycznej prawicy. Związali się oni z Radą bez porozumienia z liderami swojego stronnictwa. Mistrz polityki gabinetowej, lider endecji Roman Dmowski, znajdował się w owym czasie w Paryżu i kierował arcyważnym ośrodkiem politycznym pilnującym polskich interesów w krajach Ententy – Komitetem Narodowym Polskim. Nie dość jednak tego, że do rządu Świeżyńskiego weszli endecy politycy z politycznego drugiego (czy nawet trzeciego) rzędu, to jeszcze zupełnie nie posiadali oni politycznego instynktu. Podjęli bowiem współpracę z siłami politycznymi, które były nielubiane, były traktowane jako

była rywalizacją za to, kto sformuje общепризнанный центр власти в Варшаве.

На другом конце Галиции, в Тешинской Силезии, тлел еще один серьезный территориальный спор. Уже 19 октября 1918 г. в Тешине был создан Национальный совет герцогства Тешин (RNKC). Он получил поддержку не только польских жителей Тешинской Силезии, но и признание: PKL и Совета Регентства, как центра власти на этой территории. 30 октября 1918 г. RNKC выпустил манифест, в котором сообщалось о присоединении Тешинской Силезии к Польше, согласно которому демаркация границы должна была проходить по соглашению с представителями Польши и Чешской Республики. В ночь с 31 октября на 1 ноября 1918 г. польские офицеры и солдаты, служившие в австрийской

армии, совершили государственный переворот, благодаря чему Тешин также стал польским. По крайней мере, пока.

В “КОНГРЕССЕ”

Тем временем в начале ноября 1918г. Варшава все еще находилась в руках немцев. Важную роль играл генерал-губернатор Ганс фон Безелер, но главой администрации был Регентский Совет, который в течение года управлял в столице Польского Королевства. В его состав входили архиепископ

Александр Каковский и аристократы Юзеф Островский и Здзислав Любомирский. Вся администрация, на оккупированных территориях Королевства Польши была подчинена Совету, с 23 октября 1918 г. было создано правительство, возглавляемое Юзефом Свежиньским. И наконец чрезвычайно важно, Регентскому Совету подчинялись лицензированные Польские Вооруженные силы (немецк. Polnische Wehrmacht). Существование ПВС усиливало значение правительства в Варшаве, поскольку на польских территориях не было других регулярных воинских частей. Зато было много вооруженных австрийских и немецких войск. Значение Регентского Совета ослабевало из-за консерватизма и сотрудничества с Германией. Он был крайне непопулярен и не мог склонить к сотрудничеству серьезных политиков, пользующихся более широкой поддержкой общественности.

Правительство Юзефа Свежиньского было весьма характерным примером слабости Регентского Совета. Его членами были в основном представители национальной демократии, т. е. политически “правые”. Они присоединились к Совету, не посоветовавшись с лидерами своих партий. Мастер кабинетной политики, лидер национальных демократов Роман Дмowski был в то время в Париже и возглавлял очень важный политический центр, охраняющий польские интересы в странах Антанты - Польский Национальный Комитет. Мало того, что в правительство Свежиньского вошли политики нацдемократы второго (или даже третьего) ряда, но еще совсем не имеющие политического инстинкта. Они сотрудничали с непопулярными политическими силами, которые считались узурпаторами и неохотно желали усиления “левых”. Юзеф Свежиньский пытался сформировать

uzurpatorskie i niechętnie nasilającym się sympatiom lewicowym. Józef Świeżyński próbował sformować rząd składający się z reprezentantów trzech zaborów, ale zupełnie mu się to nie udało. Próbował układać się tak z socjalistami jak i z ludowcami – wszystko na nic. W końcu, doszedł do wniosku, że to fakt iż został powołany przez Radę Regencyjną jest dla niego największym obciążeniem. Według niego stanowiło to „garb” nie do zaakceptowania przez pozostałe siły polityczne. Zdecydował się wówczas na krok bardzo radykalny, ale jak można było sądzić – uzasadniony. Zdecydował się na zamach stanu przeciwko Radzie Regencyjnej. 3 listopada 1918 roku rząd Józefa Świeżyńskiego wydał odezwę, głoszącą m.in.:

“Rozumiejąc, że interesy warstw uprzywilejowanych muszą w tej historycznej godzinie ustąpić dobru Ojczyzny, obecny rząd polski podjął zdecydowaną inicjatywę natychmiastowego wytworzenia rządu narodowego, a to w porozumieniu z politycznymi stronnictwami, przedstawiającymi pracujący polski lud”.
Co zrobiła Rada Regencyjna? W odruchu samoobrony, regenci zdecydowali się na udzielenie Świeżyńskiemu dymisji. Zeterminowany do przejścia władzy Świeżyński, dymisję... przyjął. Zamach stanu skończył się zanim na dobre się zaczął. Konsekwencje tego wydarzenia były jednak dalekosiężne. Endecja jako samodzielna siła polityczna została na dłuższy czas sparaliżowana, a Rada Regencyjna – została doszczętnie skompromitowana. To zachęciło do działania tych, którzy pozostali na placu boju.

Do tej pory nie wspomniałem jeszcze o bardzo istotnej sile politycznej na ziemiach polskich, a więc o zwolennikach i współpracownikach Józefa Piłsudskiego

Do tej pory nie wspomniałem jeszcze o bardzo istotnej sile politycznej na ziemiach polskich, a więc o zwolennikach i współpracownikach Józefa Piłsudskiego. Sam Piłsudski od lipca 1917 roku był więziony. Wielu jego współpracowników zaboru rosyjskiego znalazło się w obozach internowania w wyniku tzw. „kryzysu przysięgowego”, gdy odmówili złożenia przysięgi na wierność monarchom państw centralnych. Ci, którzy byli poddanyimi państw centralnych zostali wcieleni do jednostek niemieckich lub austriackich. Mimo to, wielu Piłsudczyków pozostało na wolności. Z inicjatywy Bogusława Miedzińskiego, Jędrzeja Moraczewskiego i Tadeusza Kasprzyckiego powstał tzw. Konwent Organizacji A. Stanowił on zakonspirowany ośrodek kierowniczy obozu piłsudczycowskiego, któremu podporządkowana była konspiracyjna Polska Organizacja Wojskowa (POW), przygotowująca się do przejęcia władzy w stosownym momencie. To właśnie POW była drugą poważną siłą militarną na terenie ziem polskich obok Polskiej Siły Zbrojnej kontrolowanej przez Radę Regencyjną. Członkowie POW już od 1 listopada 1918 roku brali udział w walkach polsko-ukraińskich o Lwów, a także zaangażowali się w akcję rozbrajania wojsk niemieckich i austriackich. W chwili gdy nadeszły informacje o groteskowym zamachu stanu Świeżyńskiego piłsudczycy zdążyli już podjąć decyzję o wkroczeniu na arenę.

правительство, состоящее из представителей трех сил, но сделать это ему совсем не удалось. Он пытался расположить к себе и социалистов, и “народников” - все зря. В конце концов, он пришел к выводу, что тот факт, что он был назначен Регентским Советом, является для него слишком большим грузом. По его словам, это был “горб”, который не одобряли другие политические силы. И тогда он решился на радикальный шаг, но как можно было судить обоснованный. Он принял решение о государственном перевороте против Регентского Совета. 3 ноября 1918 г. правительство Юзефа Свежиньского издало прокламацию, в которой среди прочего провозглашалось:

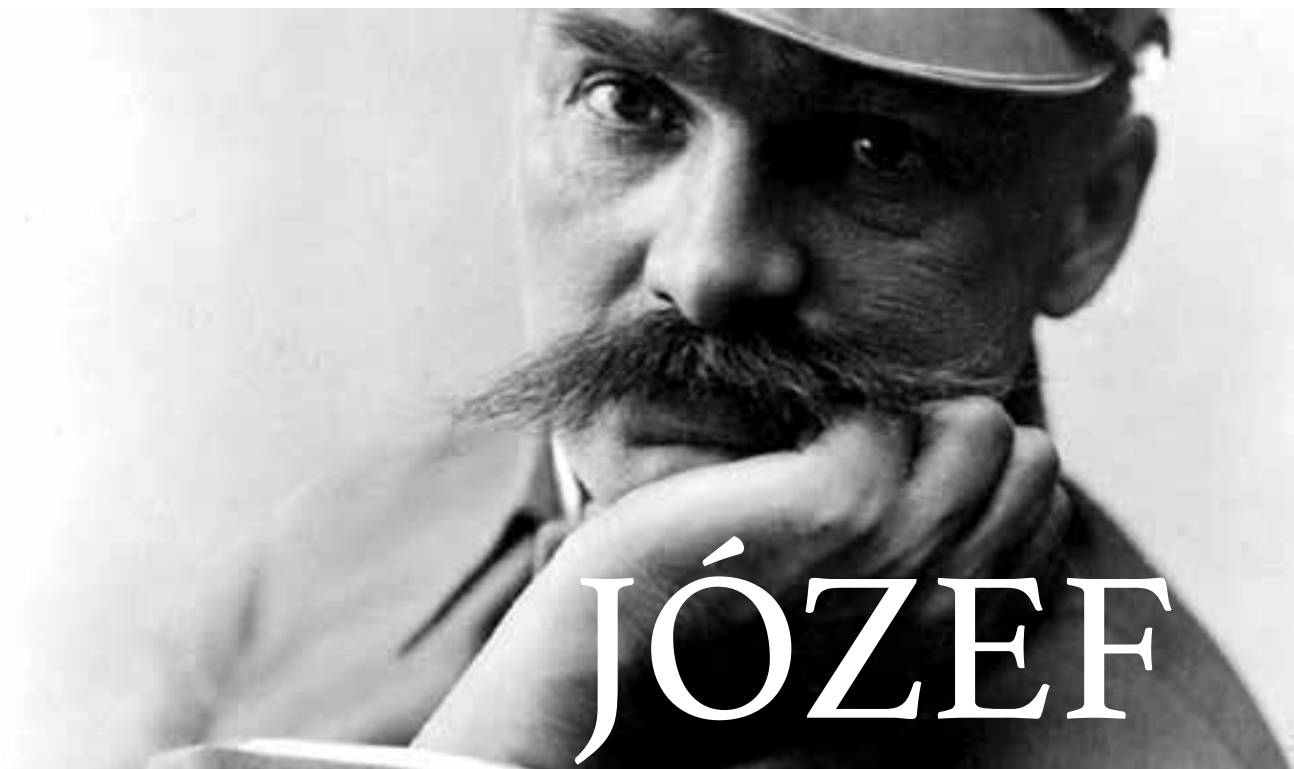
До сих пор я еще не упоминал об очень важной политической силе на польских землях, то есть о сторонниках и последователях Юзефа Пилсудского.

“Понимая, что интересы привилегированных классов должны уступить место благу Родины, в этот исторический час нынешнее правительство Польши приняло решительную инициативу по немедленному созданию национального правительства в соответствии с политическими партиями, представляющими рабочий народ Польши”.
Чем ответил Регентский Совет? В рефлексе самообороны регенты решили послать Свежиньского в отставку. Свежиньский, хотевший взять власть, подал в отставку ... он согласился. На этом государственный переворот закончился, почти не начавшись. Это событие имело, однако, далеко идущие последствия. Национально-демократическая партия, как независимая политическая сила была парализована, а Регентский Совет полностью дискредитирован. Это стимулировало действия тех, кто остался на поле битвы.

До сих пор я еще не упоминал об очень важной политической силе на польских землях, то есть о сторонниках и последователях Юзефа Пилсудского. Сам Пилсудский с июля 1917 г был в местах заключения. Многие его сторонники из российского подразделения находились в лагерях для интернированных из-за так называемого “кризиса клятвы”, отказавшись от присяги верности монархам центральных государств. Те из них, которые были подданными центральных государств, были включены в немецкие или австрийские объединения. Тем не менее, многие сторонники Пилсудского оставались на свободе. По инициативе Богуслава Медзиньского, Енджея Морачевского и Тадеуша Каспицкого была создана, так называемая Конвенция Организации А. Это был конспиративный командный центр лагеря Пилсудского, которому была подчинена подпольная Польская Военная Организация (POW), готовившаяся в удобный момент перехватить власть. Именно POW была второй крупной военной силой на польских землях, не считая польских вооруженных сил, контролируемых Регентским Советом. Члены POW с 1 ноября 1918 г. принимали участие в польско-украинских боях за Львов, и занимались также разоружением немецких и австрийских войск. В тот момент, когда стало известно о гротескном перевороте Свежиньского, люди Пилсудского уже решили выйти на арену.

Michał Przeperski

https://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/pl/legalcode?utm_source=Histmag.org&utm_medium=article-8671

JÓZEF PIŁSUDSKI

1867-1935

Wybitny działacz niepodległościowy, mąż stanu, marszałek Polski. Pochodził z rodziny ziemiańskiej osiadłej na Wileńszczyźnie. W 1885 r. rozpoczął studia medyczne na uniwersytecie w Charkowie, gdzie związał się z młodzieżowym ruchem socjalistycznym. W 1887 r. został za to aresztowany i zesłany na 5 lat na Syberię. Po powrocie z zesłania wstąpił do Polskiej Partii Socjalistycznej i wielokrotnie wybierany był do Centralnego Komitetu Robotniczego. Zajmował się także redagowaniem "Robotnika" - organu prasowego swojej partii. W 1900 r. został za to aresztowany w Łodzi przez władze carskie, ale po roku udało mu się zbiec z więzienia.

Wybitny działacz niepodległościowy, mąż stanu, marszałek Polski. Pochodził z rodziny ziemiańskiej osiadłej na Wileńszczyźnie

Wyjechał wtedy do Galicji, gdzie powołał PPS - Organizację Bojową, a następnie PPS - Frakcję Rewolucyjną, której głównym celem była walka o niepodległość Polski. W walce przeciwko Rosji stosowano głównie metody terrorystyczne, strajki (rewolucja 1905-1907 r.), ale podjęto też zabiegi dyplomatyczne: w 1904 r. Piłsudski wyjechał do Japonii i rozmawiał tam o wspólnym wystąpieniu przeciwko carowi.

Выдающийся активист независимости, государственный деятель, маршал Польши. Происходил из землевладельческой семьи, жившей на Виленщине. В 1885 г. он начал изучать медицину в Харьковском университете, где примкнул к молодежному социалистическому движению. В 1887 г. был арестован и отправлен в Сибирь на пять лет. Вернувшись из ссылки, присоединился к Польской социалистической партии и неоднократно избирался в Центральный комитет рабочей партии, также занимался редактированием печатного органа своей партии "Роботник". В 1900 г. был арестован царскими властями в Лодзи, но через год ему удалось совершить побег из тюрьмы.

Он отправился в Галицию, где создал боевую организацию ППС, а затем революционную фракцию ППС, главной целью которой была борьба за независимость Польши. В борьбе против России использовались террористические методы, забастовки (революция 1905-1907), но также предпринимались и дипломатические усилия: в 1904 г. Пилсудский отправился в Японию и вел переговоры о совместном выступлении против царя.

Приближающуюся I мировую войну Пилсудский воспринял как возможность для дела польского - он был сторонником "проавстрийской ориентации". Так или иначе, с 1908 г. он организовал стрелковые подразделения в Галиции, которые должны были стать зародышем будущей польской армии. Он также был предводителем (комендантом) Активной Боевой Ассоциации, а также и Временного комитета конфедеративных сторонников независимости. С началом

Zbliżając się I wojnę światową Piłsudski postrzegał jako szansę dla sprawy polskiej - był zwolennikiem tzw. orientacji proaustriackiej. Zresztą już od 1908 r. organizował w Galicji oddziały strzeleckie, które miały stać się zalążkiem przyszłej armii polskiej. Był też przywódcą (komendantem) Związku Walki Czynnej oraz Tymczasowej Komisji Skonfederowanych Stronnictw Niepodległościowych. Po wybuchu wojny zamierzał w zaborze rosyjskim wywołać powstanie przeciwko carowi i w tym celu w sierpniu 1914 r. wkroczył do Kongresówki na czele I Kompanii Kadrowej. Kiedy akcja ta się nie powiodła, został dowódcą I Brygady Legionów Polskich - do października 1916 r. Jednocześnie powołał do życia tajną Polską Organizację Wojskową (POW), która prowadziła działania dywersyjne oraz wywiadowcze na tyłach armii rosyjskiej.

Kiedy po ogłoszeniu Aktu 5 listopada uznał, że niczego już nie da się uzyskać od Austriaków i Niemców, a dodatkowo przystąpienie USA do wojny przesądziło o jej losach, Piłsudski doprowadził do tzw. kryzysu przysięgowego - nie chciał angażować dłużej Polaków po stronie państw centralnych. Został za to osadzony przez Niemców w więzieniu w Magdeburgu.

Po wyjściu na wolność (10 XI 1918 r.) powrócił do Warszawy, gdzie Rada Regencyjna przekazała mu władzę w państwie - jako Naczelnik Państwa pełnił ją do grudnia 1922 r. Przyczynił się wtedy do organizacji odrodzonej Polski: powołał rząd, rozpoczął organizowanie Wojska Polskiego. W 1919 r. Sejm mianował go także Wodzem Naczelnym. W latach 1919-21 walczył przeciwko bolszewikom, którzy w 1920 r. próbowali przenieść rewolucję komunistyczną na Zachód "po trupie Polski". Był współautorem planu bitwy warszawskiej i kontrofensywy. W tym samym roku za jego zgodą gen. Żeligowski zajął Wilno - zależało mu na przyłączeniu rodzinnej Wileńszczyzny do państwa polskiego. W 1922 r. wycofał się z życia politycznego, gdyż był przeciwnikiem nadmiernej roli parlamentu w życiu państwa. W 1926 r., zniechęcony nieudolnymi rządami i waśniami politycznymi, dokonał zamachu stanu (przewrót majowy). Stał wtedy faktycznie na czele państwa, choć objął tylko stanowisko ministra spraw wojskowych oraz generalnego inspektora sił zbrojnych. W polityce zagranicznej opowiadał się za zachowaniem równowagi w stosunkach polsko-niemieckich i polsko-radzieckich. Doprowadził do podpisania układów o nieagresji z ZSRR i Niemcami.

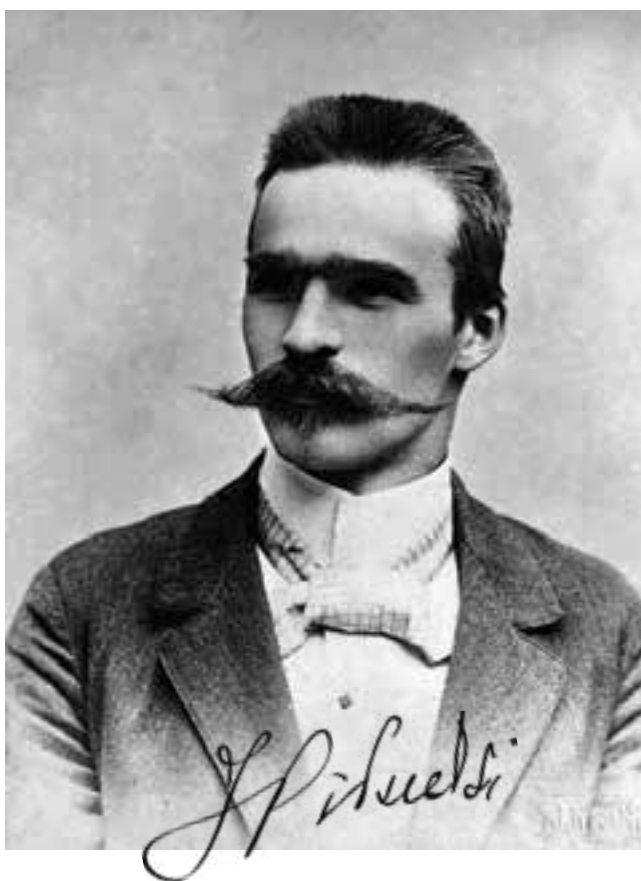
W polityce wewnętrznej opowiadał się za silną władzą wykonawczą i ograniczeniem roli parlamentu, czego wyrazem była uchwalona w 1935 r. konstytucja kwietniowa. Po śmierci został pochowany na Wawelu, ale jego serce (zgodnie z jego ostatnią wolą) pochowano w grobie jego matki na cmentarzu w Wilnie.

войны он намеревался организовать восстание против царя в российской империи, а в августе 1914 г. вошел в Конгресс-центр во главе I Кадровой Компании. Когда эта акция не удалась, он стал командиром I Бригады Легионов Польских - до октября 1916 г. В то же время он основал конспиративную Польскую Военную Организацию (POW), которая проводила подрывные и разведывательные операции в тылу российской армии.

Он привел к подписанию соглашений о ненападении с СССР и Германией

Когда после объявления Закона от 5 ноября, стало ясно,

что от австрийцев и немцев больше ничего не добьется, а дополнительно вступление в войну США определило исход войны, Пилсудский пришел к идее так называемого "кризиса клятвы" - не хотел дольше привлекать к сотрудничеству поляков на сторону центральных государств. За это был заключен немцами в Магдебургскую тюрьму.

После освобождения (10 ноября 1918 г.), вернулся в Варшаву, где Регентский Совет передал ему государственную власть - был главой государства до декабря 1922 г. Он внес вклад в становление возрожденной Польши: основал правительство и начал организовывать Польскую Армию. В 1919 г. Сейм назначил его также Главнокомандующим. В 1919-1921 годах боролся против большевиков, которые в 1920 г. пытались перенести коммунистическую революцию на Запад "по трупу Польши". Он был соавтором плана Варшавской битвы и

контрнаступления. В том же году по его согласию, генерал Желиговски занял Вильно - Пилсудский хотел присоединить родную Виленщину к польскому государству. В 1922 г. отошёл от политической жизни, так как был противником чрезмерной роли парламента в жизни государства.

В 1926 г. недовольный неумелым правлением и инакомыслием в парламенте, Пилсудский совершил переворот (майский государственный переворот). Тогда он фактически встал во главе государства, хотя занял только посты министра военных дел и генерального инспектора вооруженных сил. Во внешней политике выступал за поддержание баланса в польско-германских и польско-советских отношениях. Он привел к подписанию соглашений о ненападении с СССР и Германией.

Во внутренней политике Пилсудский выступал за сильную исполнительную власть и ограничение роли парламента, выражением чего была принятая в 1935 г. апрельская конституция. После его смерти был похоронен на Вавеле, но его сердце (согласно его последней воле) похоронено в могиле его матери на кладбище в Вильно.

HISTORIA

stosunków azerbejdżańsko-polskich

Przez długi czas nie było możliwości zajmowania się relacjami Azerbejdżanu z różnymi wschodnimi czy europejskimi krajami w sposób obiektywny, gdyż sowiecki system społeczno-polityczny wraz z dominującą ideologia wypaczał rezultaty badań nauk społecznych.

Bliskie stosunki narodów: polskiego i azerbejdżańskiego datować można na koniec XIX i początek XX w

W wyniku rozpadu Związku Radzieckiego i uzyskania przez Azerbejdżan niepodległości w systemie stosunków międzynarodowych, podobnie jak w innych sferach życia społecznego, uformował się też system nowych przedstawień. Zostały przeprowadzone nowe badania, napisane nowe prace. Bliskie stosunki narodów: polskiego i azerbejdżańskiego datować można na koniec XIX i początek XX w. Polacy, którzy z różnych przyczyn trafili do Azerbejdżanu, zatrudniali się w miejscach odpowiadających ich umiejętnościom czy doświadczeniu i odegrali ważną rolę w społeczno-kulturalnym życiu tego kraju. Za czasów Demokratycznej Republiki Azerbejdżanu (ADR), w latach 1918-1920, Polacy aktywnie wspierali proces powstawania niezależnego państwa oraz tworzenia jego armii. Jest całkiem niezwykle, że autorami wielu pięknych zabytków bakijskiej architektury byli właśnie Polacy. Są to takie perełki architektury jak: obecna siedziba Bakijskiej Władzy Rady Wykonawczej, Instytut Rękopisów, Pałac Szcześcia, Prezydium Azerbejdżańskiej Akademii Nauk oraz inne. 27 kwietnia 1920 r., wraz z nastaniem bolszewickiej okupacji rozpoczęły się zbrojne powstania w różnych rejonach kraju. Jednym z wyróżniających się oficerów w czasie powstania w Gandży przeciw XI Czerwonej Armii był Polak, podpułkownik Stankiewicz. Bronił on Gandży do ostatniego tchu, który wyzionął

Azərbaycan-Polşa əlaqələri tarixinin öyrənilməsi olduqca əhəmiyyətlidir. Uzun illər boyu Sovet İttifaqının ideoloji basqıları altında yaşamış Azərbaycanda ayrı-ayrı Şərq və Avropa ölkələri ilə münasibətlər tarixini araşdırmaq qeyri-mümkün olmuşdur. Azərbaycandakı mövcud sistem bu araşdırmaların aparılmasına imkan verməmişdir.

1991-ci ildə Sovetlər Birliyi rəsmi olaraq dağıldıqdan və Azərbaycan Müstəqillik Aktını qəbul etdikdən sonra digər sahələrdə olduğu kimi, ölkəmizin tarixinə, beynəlxalq əlaqələr tarixinə yeni baxışlar sistemi formalaşdı. Nəticədə bu istiqamətdə yeni araşdırmalar, tədqiqatlar, kitablar ortalığa qoyuldu. Məlum oldu ki, Azərbaycan xalqının tarixi bütövlükdə təhrif edilmiş və yenidən araşdırmalara ehtiyac vardır.

Qeyd etdiyimiz kimi, Azərbaycan-Polşa xalqları arasında sıx münasibətlər XIX-XX əsrin əvvəllərində formalaşmışdır. Azərbaycanda müxtəlif səbəblərdən yaşamaq məcburiyyətində qalan polyaqlar öz savad və bacarıqları ilə seçilmiş, ölkəmizin ictimai-mədəni həyatında mühüm rol oynamışlar. 1918-1920-ci illərdə Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti dövründə isə polyaqlar həm müstəqil dövlət quruculuğu prosesində, həm də güclü bir ordumuzun yaradılmasında fəallıq göstərmişlər. Qeyd olunmalıdır ki, Azərbaycanın paytaxtı Bakı şəhərində gözəl memarlıq nümunəsi olan bir çox binaların da müəllifi məhz polyaqlar idi. Bu memarlıq nümunələrindən Bakı şəhər İcra Hakimiyyətinin indiki binasını, Əlyazmalar İnstitutu, Səadət Sarayını, Azərbaycan Elmlər Akademiyası Rəyasət Heyətinin binasını göstərmək mümkündür.

1920-ci ilin 27 aprelində bolşeviklərin Azərbaycanı işğalından sonra rejim əleyhinə bölgələrdə üsyanlar başladı. XI Qırmızı Orduya qarşı məşhur Gəncə üsyanında fərqlənən zabitlərdən biri polyak Stankeviç idi. Sona qədər Gəncənin müdafiəsində dayanan Stankeviç elə orada qəhrəmancasına həlak oldu. Azərbaycanın bolşeviklər tərəfindən işğalından sonra çoxlu sayda insanlarımız Türkiyədə və digər Avropa ölkələrində mühacirət həyatı yaşadılar. Məhz Polşada məskunlaşan azərbaycanlılar Azərbaycan İstiqlalı uğrunda şərəfli mübarizə apardılar. Azərbaycanın görkəmli dövlət xadimi, Azərbaycan Milli Qurtuluş Hərəkatının ideoloqu və ilk demokratik dövlətimizin banisi M. Ə. Rəsulzadə Azərbaycan-Polşa əlaqələrinin üç başlıca səbəbini göstərirdi: "Azərbaycanın Qafqaz xalqları ailəsinə mənsubluğu, ölkədə yerli türk əhalisinin çoxluğu və nəhayət bu xalqın rus

29 maja. W czasie okupacji bojownicy walk z bolszewikami zmuszeni byli szukać schronienia w krajach Europy i wielu znalazło je w Polsce.

Poważne relacje azerbejdzańskich i polskich polityków zawiązały się jeszcze w carskiej Rosji. Specjalne stosunki między przedstawicielami dwóch uciskanych narodów przeniosły się na działania w państwowej dumie. Współpracę kontynuowano również w "federacyjnej wspólnocie". Przewodniczący parlamentu ADR Alimardan Topczubaszow pozostawał w bliskich relacjach ze słynnym rosyjskim i polskim działaczem społeczno-politycznym Aleksandrem Lednickim.

Polacy w Azerbejdżanie.

Na początku XX wieku w Azerbejdżanie żyło ponad tysiąc Polaków. Wydawano naukowo-literacki miesięcznik "Faris". Jego redaktorem był J. Wojniłowicz. Pierwszy numer ukazał się 22 stycznia 1907 r. Gazeta "Kaspij", która była wydawana w Baku, publikowała utwory Adama Mickiewicza i Henryka Sienkiewicza, a także artykuły o tych wybitnych Polakach. W piśmie ukazywały się również inne informacje o Polsce. W tym czasie wystawiano też spektakl "Polskie serce" na podstawie utworów poety Adama Asnyka. Na początku XX w. społeczno-polityczne wiadomości na temat Polski ukazywały się w gazetach i magazynach: "Molla Nasreddin", "Nowaja Żizn", "Cadaji-Kavkaz", "Otkritoje Slovo", "Sovgat".

Gazeta "Otkritoje Slovo", której naczelnym redaktorem był wybitny azerbejdżański polityk Mamied Emin Rasulzade, publikowała artykuły o relacjach azerbejdżańsko-polskich. W 1916 r. w tej gazecie pojawił się nekrolog polskiego pisarza Henryka Sienkiewicza. W początkach XX wieku słynny polski magnat naftowy Stefan Rylski założył w Baku "Komitet Polski", aktywnie wspierający polską diasporę. W tym okresie w Baku funkcjonował "Dom Polski" organizujący zbiorowe wydarzenia i spektakle. Wśród polskich pisarzy o Baku pisał Stefan Żeromski, który w powieści "Przedwiośnie" opisał losy polaków w ADR. Później Stanisław Strumph-Wojtkiewicz, który w Baku spędził dzieciństwo i młodość, napisał powieść "Mój powrót do Baku", a M. A. Wasilewski był autorem wielu esejów i artykułów o Azerbejdżanie. Zgodnie z prawem ADR przedstawicielom mniejszości narodowych przyznano w powstałym w 1918 r. parlamencie tylko jeden mandat. Ze strony polskiej wspólnoty sprawował go Polak z pochodzenia, adwokat S. Wąsowicz. W swoich wystąpieniach na posiedzeniach parlamentarnych Wąsowicz zawsze bronił interesów azerbejdżańskiej państwowości i narodowej partii "Musawat".

Polska inteligencja aktywnie włączyła się w urządzenie demokratycznego społeczeństwa Azerbejdżanu. W procesie tym brali udział inżynierowie, prawnicy i przedstawiciele innych zawodów. Polscy oficerowie wspierali formowanie się armii azerbejdżańskiej. Generał Masej (Muhammed bek) Sulkiewicz (1865-1920) był naczelnikiem sztabu generalnego narodowej armii niepodległego Azerbejdżanu. Innymi znanymi polskimi Tatarami na służbie ADR byli: dyrektor kancelarii rady ministrów, publicysta i historyk Leon (Aslan bek) Kryczyński (Leon Najman-Mirza-Kryczyński herbu Radwan, 1887-1939), jego brat, zastępca ministra sprawiedliwości Olgierd Kryczyński (1884-1941) i inni. W strukturach państwowych Demokratycznej Republiki pracowało ogółem 20 polskich Tatarów.

W książce M. E. Resulzade "Walka o niepodległość Azerbejdżanu", przełożonej na język polski, wymienieni zostali Polacy, którzy w tej walce odegrali ważną rolę: "W azerbejdżańskich strukturach

imperializmu tərəfindən əzilməsi".

Rusiya əsarəti altında əzilən xalqlar arasında Azərbaycanın siyasət xadimləri də Polşanın siyasətçiləri ilə ciddi əlaqələr qurmuşdular. Bu əlaqələr daxilində hələ çar Rusiyasının Dövlət Dumasında bizim nümayəndələrlə Polşa təmsil-çilərinin münasibətlərini qeyd etmək mümkündür. Eyni zamanda bu əməkdaşlıq o dövrün məşhur "Federalistlər cəmiyyəti"ndə də davam edirdi. Bu cəmiyyəti isə Birinci Dövlət Dumasının başqa əyəllərdən olan nümayəndələri yaratmışdılar. Həmin cəmiyyətin rəyəsət heyətində Polşanın tanınmış siyasi xadimi A. Lednitski ilə sonradan Azərbaycan Parlamentinin sədri olan Əlimərdən bəy Topçubaşov əyləşirdi".

XX əsrin əvvəllərində isə Azərbaycanda mindən çox polyak yaşayırdı. Bakıda yaşayan polyakların "Faris" adlı 200 tirajdan ibarət elmi-ədəbi aylıq qəzeti nəşr edilirdi. Qəzetin redaktoru Voyniloviç idi. Qəzetin ilk sayı 1907-ci ilin yanvar ayının 22-də çap edilmişdi. 1908-ci ildə isə qəzet nəşrini dayandırdı. Bakıda çap olunan "Kaspi" qəzetində isə Adam Mitskeviç və H. Senkeviçlə bağlı yazılar və onların əsərləri nəşr edilirdi. Yəni həmin dövrdə Polşa yazıçısı A. Asnıkanın "Polşa ürəyi" əsəri tamaşaya qoyulur. "Kaspi" qəzetində isə sonradan da mütəmadi olaraq Polşa ilə bağlı yazılar, məlumatlar dərc edilirdi.

XX əsrin əvvəllərində Azərbaycanda nəşr edilən aşağıdakı qəzet və jurnallarda Polşanın mədəni-siyasi həyatı ilə bağlı yazılar çap edilirdi: "Molla Nəsrəddin", "Təzə həyat", "Sədəyi-Qafqaz", "Açıq söz", "Sovqat".

M. Ə. Rəsulzadənin redaktoru və nəşri olduğu "Açıq söz" qəzeti də Azərbaycan-Polşa əlaqələri ilə bağlı məlumatlara geniş yer ayırırdı. 1916-cı ildə "Açıq söz"də tanınmış Polşa yazıçısı Henrix Senkeviçin ölümü haqqında nekroloq çap edilmişdi.

XX əsrin əvvəllərində Polşanın tanınmış neft sənayeçisi S. İ. Rılski Bakıda "Polşa Komitəsi"ni yaratmışdı və bu komitə Polşa qaçqınlarına kömək edirdi.

Eyni zamanda Bakıda ayrıca "Polşa evi" də fəaliyyət göstərirdi. "Polşa evi" tez-tez mədəni tədbirlər keçirir, maraqlı tamaşalar səhnəyə qoyurdu.

Qeyd edək ki, sonralar Polşa yazıçısı S. Strumif-Voytekiç Bakıda yaşamış polyakların həyatından bəhs edən "Mənim Bakıya qayıdışım" romanını, Stefan Jeromski isə polyakların demokratik respublika dövründəki həyatından bəhs edən "Baharın sonu" əsərini yazmışdı.

Əslən polyak olan vəkil S.Vonsoviç isə 1918-ci ildə formalaşan ilk Azərbaycan Parlamentinin üzvü idi. AXC dövründəki (1918-1920) mövcud qaydalara görə milli azlıqların nümayəndələri yalnız bir mandata sahib olurdular. Polyak Vonsoviç parlament iclaslarında çıxışlarında həmişə Azərbaycan dövlətçiliyinin və milli partiya olan Müsavatın mövqeyini müdafiə edirdi.

Azərbaycanda yeni, demokratik dövlətin qurulmasında da polşalı ziyalılar yaxından iştirak edirdilər. Mühəndislər, hüquqşünaslar bu sahədə böyük fəallıq göstərirdilər. Azərbaycan ordusunun formalaşmasında isə polyak zabitlərinin böyük rolu vardı. Sonradan bolşeviklər tərəfindən güllələnən polyak, tatar əsilli general Sulkeviç Azərbaycan ordusunun qərargahına başçılıq edirdi. Qeyd olunmalıdır ki, Azərbaycanda 1918-1920-ci illərdə ilk demokratik dövlət qurulmasında və möhkəmlənməsində Polşa tatarlarının da mühüm rolu olmuşdu. Onların arasında 1919-cu ilin martında bolşevik işğalına qədər Azərbaycan ordusunun ilk Ümumi Qərargah rəisi vəzifəsində işləmiş general-leytenant Masey Sulkeviç (1865-1920), Nazirlər Şurası dəftərxanasının rəisi, publisist və tarixçi Leon Kriçinski (1887-1939), onun qardaşı Ədliyyə Nazirinin müavini Olgərd Kriçinski (1885-1939) və başqalarının fəaliyyəti diqqətə cəlb edirdi. Ümumilikdə isə Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin hərbi və dövlət strukturlarında

widziałem nie tylko Tatarów, ale również najprawdziwszych Polaków. Wśród nich Czesław Gutowski – śledczy, Czesław Kłosowski – pomocnik prokuratora, Kazimierz Dżepski – pomocnik prokuratora, Komarowski – prokurator, Zygmunt Bieliński – notariusz, Zachowicz – sędzia, Paczewicz – sędzia, Kisielewski – w kierownictwie sprawiedliwości i rozwoju Ministerstwa Sprawiedliwości i inni. Na podstawie tego spisu można stwierdzić, że Polacy często pracowali w zawodach prawniczych. Podobnie – niektórzy również pełnili obowiązki w instytucjach państwowych”. Z pomocą Polaków w Baku powstało przedsiębiorstwo zbrojeniowe, Polacy zajmowali się produkcją rakiet. W tej dziedzinie szczególnie aktywni byli pułkownik Dunin-Marcinkiewicz i kapitan Rodzewicz.

Polska politycznie zawsze wspierała Azerbejdżan, zwłaszcza w kwestii integracji Azerbejdżanu z międzynarodową społecznością. W czasie konferencji wersalskiej przedstawiciele Azerbejdżanu ściśle współpracowali z polskimi uczestnikami. Obie delegacje często spotykały się w Paryżu i omawiały najważniejsze tematy. Polska była jednym z 23 krajów, które uznały niepodległość Demokratycznego Azerbejdżanu. Na czele przybyłych do Azerbejdżanu dyplomatów stał Tytus Filipowicz (później ambasador Polski w USA).

Historyczne momenty często jednoczyły Polskę i Azerbejdżan. Pomiędzy tymi narodami i ich rządami zawsze panowały szczerze i dobre stosunki. W okresie okupacji bolszewickiej wielu Azerbejdżan żyło i pracowało w Polsce.

Azerbejdżanie w armii polskiej.

Z początkiem lat 20. ubiegłego wieku emigranci z Azerbejdżanu spotykali się z polskimi urzędnikami państwowymi, a nawet z marszałkiem Piłsudskim. Józef Piłsudski, polski polityk, dowódca i mąż stanu, naczelnik odnowionego państwa polskiego, uważany za jednego z założycieli nowej polskiej armii, wreszcie – marszałek, ściśle współpracował z emigrantami ZSRR, aby uchronić od bolszewickiego zagrożenia Polskę i całą Europę. Rozmowy i kontakty na tej linii leżały w kompetencji Departamentu Wschodniego MSZ Rzeczypospolitej. W archiwach można znaleźć dokumenty na temat tych rozmów. Polska armia była zainteresowana żołnierzami z Azerbejdżanu i w latach 1923-1925 podpisywano w tej sprawie liczne umowy.

Marszałek Piłsudski poświęcił wiele uwagi podtrzymywaniu relacji z kaukaskimi wojskowymi. Zgodnie z podpisaną umową przyjmował on w szeregi polskiej armii Azerbejdżan pomagających w walce z bolszewikami. Oficerom tym zapewniono możliwość uzyskania odpowiedniego wykształcenia w szkołach wojskowych. Oficerowie zajmowali się działalnością przewidzianą w podpisanych przez nich kontraktach, a Piłsudski był bezpośrednio informowany o ich sytuacji. Mamed Emin Rasuľzade prowadził w tej sprawie korespondencję z samym marszałkiem. Prowadzili ją w języku francuskim. 31 marca 1925 Rasuľzade wysłał ze Stambułu do Warszawy list, w którym prosił o włączenie azerbejdżańskich oficerów do polskiego wojska. W odpowiedzi na ten list Piłsudski napisał: “Moim największym życzeniem jest chronić odważnych azerskich oficerów i natychmiast przyjąć ich w nasze szeregi”. Z oficerami z Azerbejdżanu (oraz innych regionów kaukaskich) podpisywano specjalne kontrakty, które umożliwiły im służbę w wojsku polskim.

W ten sposób, w latach 1923-1924, oficerowie azerbejdżańscy rozpoczęli służbę w armii polskiej. Początkowo przyjęto pięciu azerbejdżańskich oficerów. Byli nimi: Wieli Biek Jadygiar, Israfil bej Mahammed, Dżahangir bej Kazim, Hamid bej Mamedzade i Kazim bej Safar oglu. Oficerom z Kaukazu, w tym Azerbejdżanom, poświęcano wiele uwagi. Polegała ona nie tylko na zapewnieniu

20 nəfərə qədər Polşa tatarı çalışırdı.

M. Ə. Rəsulzadə polyak dilində nəşr edilmiş “Azərbaycan Müstəqillik uğrunda mübarizədə” kitabında isə əslən polyak olanların adı sadalayır: “Azərbaycanın müəssisələrində mən yalnız tatar polyaklarını deyil, eyni zamanda əsl polyakları da görmüşdüm. Biz əlbəttə ki, texniki səbəblərə görə burada həmin adamların böyük bir siyahısını vermək fikrində deyilik. Lakin Azərbaycanın dövlət həyatında iştirak etmiş bəzi polyakların adlarını çəkmək istəyirəm: Çeslav Qutovski – təhqiqat hakimi, Çeslav Klossovski – prokuror köməkçisi, Kazimej Jepski – prokuror köməkçisi, Komarovski – prokuror köməkçisi, Ziqmund Belinski – notarius, Zaxobiç – hakim, Paçeviç – hakim, Kiselevski – Ədliyyə Nazirliyinin kan-selyariya direktoru və s. Göründüyü kimi, polyaklar hüquq sahəsindəki işlərdə üstünlük təşkil edirdilər. Lakin onlardan bəziləri dövlət müəssisələrində də müxtəlif vəzifələr tuturdular”.

Məhz polyakların köməyi ilə Bakıda silahları təmir edən müəssisə yaradılmışdı. Həmin müəssisədə polyaklar mərmilər istehsal edirdilər. Bu sahədə polkovnik Dunin-Marçinkeviç və kapitan Rodzeviç böyük fəallıq göstərirdilər.

Qeyd edək ki, Azərbaycanın beynəlxalq dövlətlərə tanıtıl-masında da polyakların ölkəmizə həmişə dəstəyi olmuşdu. Azərbaycan nümayəndələri Versal konfransında Polşa nüma-yən-dələri ilə sıx əlaqələr qururdular. Onlar Parisdə Paderevski və digər nümayəndələrlə tez-tez görüşürdülər. Məlumdur ki, Azərbaycanı tanıyan 23 dövlətdən biri də məhz Polşa idi. O dövrdə başda Filippoviç olmaqla (sonradan Polşa Respublikasının Amerikada səfiri) xüsusi bir nümayən-də heyəti Bakıya gəlmişdi.

Polşa ordusundakı azərbaycanlılar. Azərbaycanlı zabitlərin mü-qa-vilə əsasında Polşa ordusunda xidmət göstərməsi.

1920-ci illərin əvvəllərindən başlayaraq azərbaycanlı mühacirlər Marşal Piłsudskinin qurduğu Polşa dövləti rəsmiləri ilə əlaqələr yaratmağa başladı. Marşal Piłsudski böyük uzaqgörənliklə bolşevizmin Polşada və bütövlükdə Avropada törədəcəyi təhlükənin qarşısını alması üçün SSRİ işğalında qalan xalqların mühacirləri ilə sıx əməkdaşlıq edirdi. Bu əlaqələr və danışıqlar Polşa Xarici İşlər Nazirliyinin Şərq Departamenti vasitəsi ilə aparılırdı. Arxiv-lərdə saxlanılan mövcud yazışmalar bunu bir daha sübut edir.

Polşa ordusunda 1923-1925-ci illərdən başlayaraq azər-baycanlı hərbcilərin müqavilə əsasında xidmət göstərmələri də böyük maraq doğurmaqdadır.

Qeyd edək ki, Marşal Piłsudski Qafqazdan olan hərbcilərlə əlaqələri möhkəmləndirməyə xüsusi diqqət yetirirdi. Bundan ötrü o, bolşevik işğalına məruz qalmış Qafqazın hərbcilərini müqavilə əsasında Polşa ordusuna qəbul edirdi. İlk olaraq bu zabitlərin müəyyən hərbi təhsilinə şərait yaradılırdı. Sonradan isə mövcud müqavilə şərtləri əsasında mühacir zabitlərin fəaliyyətləri təmin olunurdu.

Qeyd edək ki, Qafqazdan olan müqaviləli zabitlərin vəziyyəti ilə isə Marşal Piłsudski birbaşa özü məşğul olur, onları ciddi diqqətdə saxlayırdı.

Azərbaycanın görkəmli dövlət xadimi M. Ə. Rəsulzadənin Marşal Piłsudski ilə məktublaşmasında da bu problemə ciddi toxunulurdu. M. Ə. Rəsulzadə 1923-cü ilin martın 31-də İstanbuldan Varşavaya fransız dilində göndərdiyi məktubda azərbaycanlı zabitlərin Polşa ordusunda xidmətə götürülməsi xahişini edirdi.

M. Ə. Rəsulzadənin məktubuna cavab olaraq Marşal Piłsu-dski yazırdı: “Zati-aliləri cənab M. Ə. Rəsulzadəyə, Azər-baycan Milli Mərkəzinin prezidentinə, Konstantinopola Mənim ən böyük arzum Azərbaycan ordusunun igid zabit-lərini

A MES MESSEIGNEURS MEMBRES PARLEMENTAIRES,
 Chef de l'Etat Major National.

Monsieur le Président,

Après l'occupation forcée de l'Arménie par l'armée ottomane en avril 1918 et l'établissement de son gouvernement national, une grande partie des officiers réguliers de l'armée d'Arménie fut obligée de quitter le pays et de se transporter dans les pays limitrophes pour éviter la vengeance d'ennemis des vainqueurs russes.

Une de ces officiers, qui avaient occupé des postes de confiance dans l'armée nationale et avaient occupé une situation élevée à l'intérieur de l'armée russe et, plus tard, avaient pris part à une série de soulèvements populaires en vue de l'indépendance de nos patriotes des Russes, se trouvait actuellement à Constantinople dans des conditions de vie très déplorables.

Après avoir été par Mr. Tchaikoff, Président et député au Parlement Russe de Crimée, qui nous avertit de la situation de l'Arménie, nous avons décidé de lui permettre son service militaire à Haracie à propos de créer des officiers d'Arménie de servir dans les rangs de la nouvelle Armée nationale afin d'approfondir leur connaissance militaire, et afin que vous ayez en l'occasion de donner un conseil.

55

notre consentement à leur admission. Je ne pouvais de profiter de cette circonstance favorable et de venir prêter par la présente Votre Excellence de rendre bien presto les dispositions nécessaires à ce sujet. Le service rendu par la noble Nation Arménienne dans cette période difficile de notre histoire récente, j'en suis certain, toute son appréciation de la part des Turcs d'Arménie et servir de preuve délicate des relations amicales qui depuis des longues années existent entre nos deux nations.

En vous présentant ma plus profonde reconnaissance, je vous prie, Excellence, de vouloir bien agréer les très sincères assurances de ma haute considération.

M. G. Nourhanian
 Président du Conseil National
 d'Arménie.

Constantinople, le 25 Mars 1918.

Annexe : la liste des officiers.

à Son Excellence
 Monsieur F. A. Nourhanian
 Président du Conseil National d'Arménie,
 à Constantinople.

Monsieur le Président,
 J'ai lu la question de Votre lettre du 22 mars 1918 concernant les officiers de l'armée arménienne qui ont souffert lors de la guerre. Je suis très heureux de voir que vous avez pris en considération la situation de ces officiers et que vous avez décidé de leur offrir un service militaire dans l'armée arménienne. Je suis sûr que cette décision sera très appréciée par les officiers arméniens et qu'elle contribuera à leur rééducation et à leur service dans une autre armée.

Je vous prie d'agréer mes sincères assurances de haute considération.

Monsieur
 Nourhanian

podstaw materialnej egzystencji, ale też zabezpieczeniu potrzeb religijnych oraz uszanowaniu ich lokalnych obyczajów i tradycji. W całym kraju odnoszono się do azerbejdżańskich żołnierzy z szacunkiem i troską. Wielu z nich dobrowolnie zostało dłużej w szeregach polskiej armii.

Artykuły M. E. Rasuľzade zawierają interesujące wiadomości na temat Polski i stanowią dobre źródło do poznania relacji Polski z muzułmanami, Turkami

M. E. Rasuľzade napisał na temat Polski kilka interesujących artykułów. Jeden z nich został opublikowany w 46. numerze gazety "Istiqlal" 20 listopada 1933 r. w Berlinie. W artykule tym Rasuľzade opisuje narodowe święta Czechosłowacji i Polski. W części poświęconej Polsce zawarte są najważniejsze wiadomości na temat historii tego kraju, wspomniane zostały trzy rozbiory Polski i walka narodowowyzwoleńcza ze szczególnym podkreśleniem heroizmu polskich patriotów.

Osobne miejsce pośród artykułów Rasuľzade na temat Polski zajmuje tekst pt. "Józef Piłsudski". Został on opublikowany w periodyku "Gurtulusz" z dni 7-8 maja 1935 r. i posiada wielkie znaczenie. Autor przedstawił biografię człowieka bez wytchnienia walczącego o wolność swojego narodu, omawiając przy tym najważniejsze aspekty jego życia. Rasuľzade uznaje śmierć Piłsudskiego za wielką stratę nie tylko dla Polaków, ale też dla wszystkich ceniących wolność narodów.

Inny artykuł Rasuľzade o Polsce nosił tytuł: "Nowa konstytucja Lechitów". Artykuł ten opublikowano w 10 numerze pisma "Gurtulusz" z sierpnia 1935 r. Według Rasuľzade nowa polska konstytucja [tzw. Kwietniowa – przyp. tłumacza] wyróżniała się oryginalnością. Zostały w niej zawarte zasady nowego systemu wyborczego, ograniczono też swobody demokratyczne, pozostawiając jednak samą istotę demokracji, ogłoszono również realistyczne zasady rządzenia oparte na współpracy społecznej, wiedzy i profesjonalizmie.

Jeszcze jeden interesujący artykuł Rasuľzade o Polsce, który ukazał się w numerze z listopada/grudnia 1935 r. w magazynie "Gurtulusz", nosił tytuł "Lechistańscy muzułmanie". Również on posiada dużą wartość poznawczą.

Artykuły M. E. Rasuľzade zawierają interesujące wiadomości na temat Polski i stanowią dobre źródło do poznania relacji Polski z muzułmanami, Turkami. Wskazują one na historyczną przyjaźń między narodami: azerbejdżańskim i polskim oraz na istniejące tradycyjne polityczne, ekonomiczne i kulturalne powiązania.

qoruya bilmək və eyni zamanda onları bizim orduya qəbul etməkdir. Polşa Ordusunun Ali Baş Komandanı Marşal Pilsudski". Polşa ordusunda xidmətə qəbul edilən ilk azərbaycanlı zabitlər aşağıdakılar olmuşlar:

"1) Vəli bəy Yadigar; 2) İsrail bəy Məhəmməd; 3) Cahangir bəy Kazım; 4) Həmid bəy Məmmədzadə; 5) Kazım bəy Səfər oğlu. Qeyd edək ki, Azərbaycanlı olan (eləcə də Qafqazdan və digər bölgələrdən) zabitlərlə rəsmi müqavilələr imzalanırdı. Həmin müqavilədən sonra zabitlərin orduda rəsmi xidmətinə icazə verilirdi.

1923-1924-cü illərdən başlayaraq azərbaycanlı zabitlər də müqavilə əsasında Polşa ordusunda xidmətə başladılar. İlk olaraq 5 azərbaycanlı zabit Polşa ordusuna qəbul edildi.

Qeyd edək ki, Polşa ordusundakı qafqazlılara, o cümlədən, azərbaycanlılara xüsusi diqqət yetirilirdi. Bu, yalnız maddi təminatla bağlı deyildi, eyni zamanda onların dini, adət-ənənələrinə də sayğı ilə yanaşmaqda özünü göstərirdi. Faktlardan məlum olur ki, azərbaycanlı hərbiçilərə Polşa ordusunda və bütövlükdə ölkə ərazisində böyük diqqət və hörmətlə yanaşılırdı. Bu da həmin zabitlərin Polşa ordusunda qalmasına və həm də könüllü olaraq xidmət göstərməsinə şərait yaradırdı.

M. Ə. Rəsulzadənin Polşa ilə bağlı yazıları.

Azərbaycanın görkəmli dövlət xadimi M. Ə. Rəsulzadənin Polşa ilə bağlı maraqlı yazıları da vardır. Onun məqalələrindən biri 1933-cü ilin noyabrın 20-də Berlinə nəşr edilən "İstiqlal" qəzetinin 46-cı sayında çap olunmuşdur. Özünün Baş redaktor olduğu bu qəzetdəki məqaləsində M. Ə. Rəsulzadə həm Çexoslovakiyanın, həm də Polşanın milli bayramlarının əhəmiyyətini açıqlayır.

Məqalənin Polşaya aid olan hissəsində o, bu ölkənin tarixinin ümumi xülasəsini verir, üç dəfə bölünməsindən danışır, Polşa xalqının apardığı azadlıq mübarizəsini, polyak vətənpərvərlərin qəhrəmanlığını xüsusi qeyd edir.

M. Ə. Rəsulzadənin Polşa və polyaklar mövzusunda yazdığı məqalələr sırasında marşal Jozef Pilsudski haqqındakı yazısı xüsusi yer tutur. "Qurtuluş" jurnalının 1935-ci ilin may-iyun aylarının 7-8-ci sayında çap edilən bu məqalənin böyük əhəmiyyəti vardır. Müəllif öz xalqının azadlığı uğrunda yorul-madan mübarizə aparmış bir şəxsiyyətin maraqlı obrazını yaratmış, onun mənalı həyatı ilə bağlı maraqlı məqamları əks etdirərmişdir. Məqalə Marşal Pilsudskinin ölümü münasibətilə yazılma da, bədbinlik ruhundan uzaqdır. M. Ə. Rəsulzadə ölməz Pilsudskinin ölümünün yalnız polyaklar üçün deyil, eləcə də, bütün azadlıqsevər xalqlar üçün ağır itki oldu-ğunu göstərir.

M. Ə. Rəsulzadənin Polşa ilə bağlı məqalələrindən biri də belə adlanır: "Yeni Leh Konstitusiyası". Bu məqalə "Qurtuluş" jurnalında 1935-ci ilin avqust ayında, 10-cu sayında nəşr edilmişdir. M. Ə. Rəsulzadəyə görə, Polşanın yeni Konstitusiyası həm də orijinal bir təcrübə ilə diqqəti cəlb edir. Yəni burada ümumi seçki əsasları mühafizə olunur, demokratiyanın əsl varlığını təşkil edən əsas azadlıqlara toxunulmur, siyasi demokratiyanın meydanı daralır, ictimai tənəüd, bilik və ixtisas üzərində dayanan idarəçiliyin realizm prinsipi təşviq olunur.

M. Ə. Rəsulzadənin Polşa ilə bağlı digər bir maraqlı məqaləsi "Lehistan müsəlmanları"dır. "Qurtuluş" jurnalının 1935-ci ilin noyabr-dekabr aylarında 13-14-cü sayında nəşr edilən "Lehistan müsəlmanları" (Mühüm bir əsər münasibəti ilə) məqaləsi ciddi tarixi dəyərə malikdir.

Məqalədə çox maraqlı tarixi faktlara toxunulur. Polşa ilə müsəlmanların, türklərin əlaqələri tarixinin öyrənilməsində ortalığa ciddi mənbələr qoyulur. M. Ə. Rəsulzadənin tarixi məqalələrində çox ciddi faktlara rast gəlmək mümkündür. Aparılan araşdırmalar və tədqiqatlar Azərbaycanla Polşa xalqının tarixi dostluğunu, siyasi, iqtisadi, mədəni-kültürəl və ədəbi əlaqələrinin mövcudluğunu təsdiqləyir.